IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
**Volume 22 Issue 02 IYUL 2026**

# IQTISODIY FANLARNI O‘QITISHDA O‘QUVCHILARDA MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH

**O‘. Atojonov**
Xorazm VPMM, Ijtimoiy-iqtisodiy
fanlar metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.21471706

**ANNOTATSIYA:** Mazkur maqolada iqtisodiy fanlarni o‘qitish jarayonida o‘quvchilarda moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning nazariy, pedagogik va amaliy asoslari keng yoritilgan. Zamonaviy globallashuv, raqamli iqtisodiyot va moliyaviy texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda yosh avlodning shaxsiy moliyani boshqarish bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada byudjet tuzish, daromad va xarajatlarni rejalashtirish, tejash madaniyati, investitsiya faoliyati, kredit va qarz munosabatlari hamda moliyaviy xavfsizlik masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, iqtisodiy fanlarni o‘qitishda interaktiv metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli platformalar va amaliy mashg‘ulotlardan foydalanishning afzalliklari yoritilgan. Tadqiqot natijalari moliyaviy savodxonlikni ta’lim tizimiga integratsiya qilish o‘quvchilarning iqtisodiy tafakkuri, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati va tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.
**Kalit so‘zlar:** moliyaviy savodxonlik, iqtisodiy ta’lim, shaxsiy moliya, byudjet, investitsiya, tejash madaniyati, iqtisodiy tafakkur, moliyaviy kompetensiya, raqamli iqtisodiyot, o‘quvchilar.

**АННОТАЦИЯ:** В данной статье широко рассматриваются теоретические, педагогические и практические основы формирования финансовой грамотности у учащихся в процессе обучения экономическим дисциплинам. В контексте современной глобализации, цифровой экономики и развития финансовых технологий для молодого поколения важно обладать знаниями и навыками управления личными финансами. В статье анализируются вопросы бюджетирования, планирования доходов и расходов, культуры сбережений, инвестиционной деятельности, кредитно-долговых отношений и финансовой безопасности. Также освещаются преимущества использования интерактивных методов, инновационных педагогических технологий, цифровых платформ и практических упражнений в преподавании экономических дисциплин. Результаты исследования показывают, что интеграция финансовой грамотности в систему образования способствует развитию у учащихся экономического мышления, навыков самостоятельного принятия решений и предпринимательских компетенций.
**Ключевые слова:** финансовая грамотность, экономическое образование, личные финансы, бюджет, инвестиции, культура сбережений, экономическое мышление, финансовая компетентность, цифровая экономика, учащиеся.

**ABSTRACT:** This article comprehensively examines the theoretical, pedagogical, and practical foundations of developing financial literacy among students in the process of teaching

economics. In the context of globalization, digital economy, and rapidly developing financial technologies, it is essential for young people to acquire personal financial management skills. The article discusses budgeting, planning income and expenses, saving culture, investment activities, credit relations, and financial security issues. It also highlights the advantages of using interactive methods, innovative pedagogical technologies, digital platforms, and practical exercises in economics education. The research findings indicate that integrating financial literacy into the educational system contributes to the development of students' economic thinking, independent decision-making abilities, and entrepreneurial competencies.

**Keywords:** financial literacy, economic education, personal finance, budgeting, investment, saving culture, financial competence, digital economy, students.

**KIRISH:** Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotida yuz berayotgan globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va moliyaviy xizmatlarning ommalashuvi yosh avloddan zamonaviy iqtisodiy bilimlarga ega bo‘lishni talab qilmoqda. Ayniqsa, shaxsiy moliyani boshqarish, daromad va xarajatlarni rejalashtirish, tejash va investitsiya qilish kabi ko‘nikmalar har bir inson hayotining ajralmas qismiga aylanmoqda. Shu sababli o‘quvchilarda moliyaviy savodxonlikni shakllantirish ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Moliyaviy savodxonlik - bu insonning moliyaviy resurslarni to‘g‘ri boshqarish, iqtisodiy qarorlarni ongli ravishda qabul qilish va moliyaviy xavflarni oldindan baholash qobiliyatidir. Ushbu ko‘nikmalar shaxsning iqtisodiy mustaqilligini ta’minlash bilan birga, jamiyatning iqtisodiy barqarorligiga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, yoshlar orasida iste’mol madaniyatining o‘zgarishi, internet savdo tizimlarining rivojlanishi hamda kredit xizmatlarining kengayishi moliyaviy savodxonlikka bo‘lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. [2,5]

Hozirgi davrda ko‘plab yoshlar moliyaviy qarorlar qabul qilishda yetarli bilim va tajribaga ega emasligi sababli ortiqcha xarajat qilish, qarzdorlikka tushib qolish yoki moliyaviy firibgarlik qurboniga aylanish holatlari uchramoqda. Bu esa iqtisodiy fanlarni o‘qitish jarayonida moliyaviy savodxonlikni shakllantirish masalasini yanada muhim pedagogik muammo sifatida ko‘rsatadi.

Iqtisodiy fanlarni o‘qitishda moliyaviy savodxonlik elementlarini integratsiya qilish o‘quvchilarning real hayotga tayyorligini oshiradi. Chunki iqtisodiy ta’lim faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasligi, balki amaliy ko‘nikmalarni ham shakllantirishi zarur. Ayniqsa, byudjet yuritish, tejash, investitsiya qilish, kreditlardan foydalanish va moliyaviy xavfsizlik qoidalariga rioya qilish bo‘yicha bilimlarni o‘quvchilarga o‘rgatish bugungi ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolada iqtisodiy fanlarni o‘qitishda o‘quvchilarda moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning nazariy asoslari, pedagogik yondashuvlari, interaktiv metodlari va amaliy ahamiyati keng tahlil qilinadi.

**ADABIYOTLAR TAHLILI:** Moliyaviy savodxonlik tushunchasi zamonaviy iqtisodiy ta’limning muhim tarkibiy qismi sifatida ilmiy tadqiqotlarda keng o‘rganilmoqda. Jahon tajribasida moliyaviy savodxonlik inson kapitalini rivojlantirishning asosiy omillaridan biri sifatida baholanadi. [2, 5]

Lusardi va Mitchell tadqiqotlarida moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan yoshlar o‘z daromadlarini rejalashtirish, tejash va investitsiya qilishda faolroq ekanligi qayd etilgan.

Tadqiqotchilar moliyaviy savodxonlikni shaxsiy farovonlik va iqtisodiy mustaqillikning muhim omili sifatida baholaydilar. [2]

OECD tomonidan o‘tkazilgan PISA tadqiqotlari natijalari ham o‘quvchilarning moliyaviy bilimlari ularning kundalik hayotdagi iqtisodiy qarorlariga bevosita ta’sir ko‘rsatishini isbotlagan. Tadqiqotlarda moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar iqtisodiy muammolarni hal qilishda ancha mustaqil va faol bo‘lishi aniqlangan. [3]

Kanada, Singapur, Janubiy Koreya, Finlyandiya va Gollandiya kabi davlatlarda, Janubiy Koreya, Finlyandiya va Gollandiya kabi davlatlarda moliyaviy savodxonlik maktab ta’lim dasturlarining tarkibiy qismiga aylantirilgan. Ushbu davlatlarda iqtisodiy fanlarni amaliy mashg‘ulotlar, biznes o‘yinlari va raqamli texnologiyalar asosida o‘qitish orqali o‘quvchilarning iqtisodiy kompetensiyalari rivojlantirilmoqda. [3, 4]

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi moliyaviy savodxonlik bilan bir qatorda raqamli savodxonlikni ham talab qilmoqda. Bugungi kunda elektron to‘lov tizimlari, mobil bank ilovalari, internet banking va onlayn savdo platformalari keng qo‘llanilmoqda. Shu sababli o‘quvchilarda raqamli moliyaviy xizmatlardan xavfsiz foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish ham muhim vazifa hisoblanadi. [4, 6]

O‘zbekiston ta’lim tizimida ham moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, iqtisodiy ta’limni modernizatsiya qilish, interaktiv metodlarni joriy etish va amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqilgan. [7, 8]

**TADQIQOT METODOLOGIYASI:** Mazkur tadqiqotda iqtisodiy fanlarni o‘qitishda moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning samarali usullarini aniqlash maqsadida ilmiy-pedagogik yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Tahliliy metod – iqtisodiy ta’lim va moliyaviy savodxonlikka oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tajribalar va normativ hujjatlar tahlil qilindi. [2,3,7]
2. Taqqoslash metodi – turli davlatlarning moliyaviy ta’lim tizimlari va pedagogik yondashuvlari o‘zaro solishtirildi. [3,4]
3. Kuzatish metodi – iqtisodiy fanlarni o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning moliyaviy kompetensiyalaridagi o‘zgarishlar kuzatildi.
4. Pedagogik tajriba metodi – interaktiv metodlardan foydalanishning samaradorligi amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘rganildi.
5. Statistik tahlil – o‘quvchilarning moliyaviy bilimlari va iqtisodiy qaror qabul qilish ko‘nikmalariga oid ma’lumotlar umumlashtirildi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi iqtisodiy fanlarni o‘qitishda shaxsiy moliyani samarali boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik asoslarini aniqlashdan iborat bo‘ldi.

**MOLIYAVIY SAVODXONLIKNING ASOSIY TARKIBIY QISMLARI:**

Moliyaviy savodxonlik bir nechta muhim tarkibiy qismlardan iborat bo‘lib, ular o‘quvchilarning iqtisodiy hayotdagi faol ishtirokini ta’minlaydi.

Shaxsiy byudjetni boshqarish: Shaxsiy byudjet – bu daromad va xarajatlarni rejalashtirish tizimidir. O‘quvchilarga byudjet yuritishni o‘rgatish ularning iqtisodiy mas’uliyatini oshiradi. Byudjetni to‘g‘ri tashkil qilish orqali o‘quvchilar:

- xarajatlarni nazorat qilish;
- keraksiz sarf-harajatlarni kamaytirish;
- mablag‘larni maqsadli taqsimlash;
- kelajakdagi maqsadlar uchun jamg‘arma yaratish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

**Tejash madaniyati**: Tejash madaniyati iqtisodiy barqarorlikning muhim omili hisoblanadi. O‘quvchilarda mablag‘ni oqilona sarflash va kelajak uchun jamg‘arma yaratish ko‘nikmasini shakllantirish muhimdir.

Investitsiya tushunchalari: Moliyaviy savodxonlikning yana bir muhim jihati investitsiya qilish madaniyatidir. O‘quvchilarga investitsiyaning mazmuni, turlari va foydasi haqida bilim berish kelajakda ularning tadbirkorlik faoliyatiga qiziqishini oshiradi.

**Kredit va qarz madaniyati**: Bugungi kunda kredit xizmatlari keng tarqalganligi sababli o‘quvchilarda kreditdan oqilona foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish zarur. Kreditning foydali va xavfli jihatlarini tushuntirish iqtisodiy mas’uliyatni rivojlantiradi.

**Moliyaviy xavfsizlik**: Internet firibgarligi, noqonuniy moliyaviy sxemalar va kiberxavfsizlik muammolari o‘quvchilarda moliyaviy xavfsizlik bo‘yicha bilimlarni shakllantirishni talab qiladi.

**IQTISODIY FANLARNI O‘QITISHDA INTERAKTIV METODLARNING AHAMIYATI:** Moliyaviy savodxonlikni shakllantirishda interaktiv metodlardan foydalanish yuqori samaradorlik beradi. Chunki bunday metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi.

“Case Study” metodi: Mazkur metod orqali o‘quvchilar real iqtisodiy vaziyatlarni tahlil qiladi va muammolarni hal qilish bo‘yicha qarorlar qabul qiladi. Masalan, oilaviy byudjetni rejalashtirish yoki kredit olish bo‘yicha vaziyatli topshiriqlar bajariladi. [9]

“Jigsaw” metodi: Ushbu metodda o‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib, iqtisodiy mavzularni o‘zaro o‘rganadi va boshqalarga tushuntiradi. Bu usul hamkorlikda ishlash va iqtisodiy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi. [9]

“Gallery Walk” [9] metodi: Bu metod orqali o‘quvchilar moliyaviy mavzulardagi g‘oyalarni vizual shaklda taqdim etadilar va bir-birining ishlari bilan tanishadilar.

Biznes o‘yinlar: Biznes o‘yinlari o‘quvchilarda iqtisodiy qaror qabul qilish, risklarni baholash va tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI:** Raqamli texnologiyalar iqtisodiy fanlarni o‘qitishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Mobil ilovalar, elektron platformalar va onlayn ta’lim resurslari moliyaviy savodxonlikni oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

O‘quvchilarga quyidagi ko‘nikmalarni shakllantirish muhim hisoblanadi:

- mobil bank xizmatlaridan foydalanish;
- elektron to‘lovlarni amalga oshirish;
- internet banking tizimida ishlash;

- moliyaviy ma’lumotlarni tahlil qilish;
- onlayn xavfsizlik qoidalariga rioya qilish.

Raqamli texnologiyalar yordamida iqtisodiy fanlarni o‘qitish o‘quvchilarning zamonaviy iqtisodiy jarayonlarga moslashuvchanligini oshiradi.

**MUHOKAMA VA NATIJALAR:** Tadqiqot natijalari iqtisodiy fanlarni amaliy va interaktiv metodlar asosida o‘qitish o‘quvchilarning moliyaviy tafakkuriga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi.

Moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar:

- xarajatlarni samarali rejalashtiradi;
- moliyaviy xavflarni baholay oladi;
- uzoq muddatli iqtisodiy maqsadlarni belgilaydi;
- tejash va investitsiya qilishga intiladi;
- tadbirkorlik faoliyatiga qiziqish bildiradi.

Shuningdek, interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirishi va iqtisodiy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash imkonini yaratishi aniqlandi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar esa o‘quvchilarning moliyaviy platformalar bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirdi.

**XULOSA VA TAKLIFLAR:** Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy fanlarni o‘qitishda moliyaviy savodxonlikni shakllantirish o‘quvchilarning iqtisodiy tafakkurini rivojlantirish, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini oshirish va shaxsiy moliyani samarali boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish orqali o‘quvchilarda:

- iqtisodiy mas’uliyat;
- tejash madaniyati;
- moliyaviy xavfsizlik;
- tadbirkorlik kompetensiyasi;
- iqtisodiy mustaqillik shakllanadi.

**Takliflar:** Iqtisodiy fanlar dasturlariga moliyaviy savodxonlik bo‘yicha maxsus mavzularni kiritish.

1. Darslarda interaktiv metodlar va biznes o‘yinlaridan keng foydalanish.
2. O‘quvchilarni raqamli moliyaviy platformalar bilan ishlashga o‘rgatish.
3. Moliyaviy rejalashtirish bo‘yicha trening va seminarlar tashkil etish.
4. Multimedia resurslari va elektron darsliklar yaratish.
5. Ota-onalar bilan hamkorlikda moliyaviy tarbiya bo‘yicha loyihalarni amalga oshirish.
6. O‘quvchilarning tadbirkorlik loyihalarini qo‘llab-quvvatlash.

Mazkur yondashuvlar yosh avlodning iqtisodiy jihatdan faol, mas’uliyatli va mustaqil shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Becker, G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. – Chicago: University of Chicago Press, 1964.
2. Lusardi, A., Mitchell, O. S. The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence // Journal of Economic Literature. – 2014. – №52(1). – P. 5–44.
3. OECD. PISA 2018 Results: Students' Financial Literacy. – Paris: OECD Publishing, 2018.
4. World Bank. Enhancing Financial Capability and Inclusion in Developing Countries. – Washington DC, 2020.
5. Atkinson, A., Messy, F. A. Measuring Financial Literacy: Results of the OECD International Network on Financial Education Pilot Study. – OECD Working Papers, 2012.
6. UNESCO. Education for Sustainable Development: Youth as Change Agents. – Paris, 2021.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha strategik yo‘l xaritasi. – Toshkent, 2023.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim va yoshlar siyosatiga oid farmon va qarorlari.
9. Iqtisodiy fanlarni o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha ilmiy maqolalar va uslubiy qo‘llanmalar.
10. Yoshlarning moliyaviy savodxonligi va iqtisodiy mustaqilligi bo‘yicha tadqiqot materiallari.